

باش تورکستان

تورکستان ملی استقلال و فکوره سینی تارانوجی آیلق جموعه
باش محرری: چوقای اوغلی مدعلی

بیل 2	نوبار 1930	سان 12
-------	------------	--------

بو ساندا:

سیاسی بولم:

- 1 - اون اوج بیل باش مقاله
- 2 - تورکستان فرقه قورولانلاردا
- 3 - آلمان محروملرینک تورکستان تاراتی II باش تورکستانلی
- 4 - مصرده باش پائا
- 5 - جالادان پرووا قاسیونو چوقای اوغلی مدعلی
- 6 - استانبولده تورکستان کونئی ایلنر

خبرلر بولم:

- 7 - تورکیهده
- 8 - قریمده
- 9 - تورکستان خبرلری

Yach Turkistan

Octobre 1930 (Le Jeune Turkestan) No. 11

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

«یه ئی تورکستان»

1927 نجی ییلده نبری جیقا باشلانغان. تورکستان
ملی برلیگی هنب هتک فکرلرین تارانوجی آیلق جموعهده.
لائین حرفلریله جیقاد. آدرهسی:

Istanbul: Hükümet konagi karşısında Gümüşhane-
Sokagi No. 3 (Turquie)

بولیمزغا توغری کیلگن بوتون یازولار اوچون جموعه مریگ بشلری
آچیقدر. باشماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونہ شرطلری:

بیلللی - 2 دولار آلی آبللی - 12 دولار
اوج آبللی - 60 سنت آیریم لخصی - 20 سنت

جموعه مریگ تپوش هر تورلی بوللاناتلار اوچون آدرهسی:

Moustapha Tchokai-Oghly

48me rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

باش تورستان

تورستان ملی استقلال مفكوره سینی نازاتوجی آیلق مجموعه
باش محرری: چوقای اوغل مصطفی

بیل 2	نویابر 1930	ساره 12
-------	-------------	---------

اون اوچ بیل

بودون روسیه دول انارمسی ساوتلار قولغا اونگن ایدی.
فیرال انقلابک یاراتدی شرايط آستدا حکومتک ایشچی،
عسکر وه دهقانلار، ساوتی گمی انقلابی بر تشکیلات قولغا
کیچیشی هیچده غیر طبیعی بر خادته ایلمس ایدی.
بر بو یرده شو شرايط عامللارینی ساناپ اوتورمه کیچی ایلمه
سمر. فقط بر نیجه مهم بقله لرینی قید ایتوب کیچیشی فائده سز
تایم ایتمز، طبیعی برنجی اورونده دنیا سوغوشی نوردده روسیه دنیا
اوروشیکه، و تهرک درجهده حاشر لانه سدان، باشقالارنک توپراقینی
ایگه للهش نیتی بلن کیرگن ایدی. (بو یرده روسیه نك استانبول،
بوغازلار وه آنا تولونک مهم قسیمی تورکیه دن آماقچی بولغانی
کیمی مجاربه که هیچ قاتناشماغان ایراتلکده بو بوک بر قسیمی
باسوب آماقچی بولغانینی ایسه توب کیتمز).

تورک بودی، تورک اوچاقلارینک فکرلرینی نازاتوجی آیلق
مجموعه دو. لاین حرفلرله چیقادر.

Türk-Yürdü" Meemuasi Ankara-Türkiye

اولور بوش، وه "بیلریشی" استقلالچی آنری محررلری نام.
یدان استانبولده، لاین حرفلرله، چیقاریلماقدا بولغان
بو قیمتلی مجموعه وه غازیتمی بوتون اوچاقیلاریمیزغا توب
ایتمز.

Istanbul: Pangalti, Safak sok. No. 60

"برومز" فرانسوزجه آیلق مجموعه دو. تورستان، قاضیا هم
اوقراپالی آناقلی محررلرینک اشتراکی بلن یاریدا
چیقاریلادر. آدرمسی:

3, Rue du Sabot, Paris (6e)

ملی بول، ایدیلم-اورال وه قریم استقلال فکرینک خدمت ایتوجی
آیلق مجموعه دو. عرب حرفلرله چیقادر.

Redaction "Milli Yol"

Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

"امل مجموعسی" قریم تورکلرینک استقلال فکرینی نازاتادوغان
اونیش کونلک مجموعه دو. عرب حرفلرله چیقادر، آدرمسی:
"Emel Medjruasi" str. Ardealului N. 3
Bazarjic-Romania

"روس انقلابی" قریم تورکلرینک ملی حرکی باشلوشی بحر
سید احمد بیکک بو قیمتلی اثری، تورک یئنده روس انقلابی
حقتده یازیلغان بر که کتابدر. روس انقلابی نایمچی بلن
نایمماقچی بولغان هر تورک اوچون فائدولی بر اتردر.
هاسی بر تورک لراسی، بوتون استانبول کتبخانه لریده ساتیلادر.

ایچکی مهم عاملدا چار حکومتینک آفاق سیاستی ایدی. او اهالیئک اینک عادی احتیاج و طلیقه رعایت اینمهگه خالدا خلقدان امکان خارچدا بولغان فداکارلارای طلب ایدر ایدی. اوچچی ده چار حکومتینک غیر روس خلقلر مثلاً تورکستان (ایسکی آنا بله تورکستان و قازاق دالا ولایتلری) بلرک قارشو تعین ایتدیگی قالی سیاستلر بو قالی سیاستک نتیجه بونون تورکستان خلقی چار روسیه بگه قارشو قوزغالمان ایدی. شوکتیجون 1917 نجی یلی فیبرالدا چار ائجی بقولایئک تختیدن آعداریلشینی ظلم کابوسی آستدا ایزلمهگه بولغان بونون خلق سویونچلر ایچده قارشولانغان ایدی.

بهگی وقتل حکومتده تاربخنک اونک اوستیکه آرتقان وظیفه بیجیره بلمه دی. او باشلانغان انقلابنک معنا و روحینی آکل آلا دی. بو انقلاب سوغوشدان آغریغان و بزرگن خلق کتلهسی نامایدان قیلغان ایدی. وقتلی حکومت ایسه اوروشی و غالیئتیکه ایزیشکونجه دوام ایتدیرمه کچی بولدی. بو یقیتیلان چار حکومتینک قالی بلانیی دوام ایتدیریش دیمهک ایدی. جهدهگی احوال روحینی یاخشی بیلگن به نرسورخ ایچی و عسکر ساوینی (27 مارت - 9 آپریلدا) بر یاتامه تارقاندی. بو یاتامه ده روسیه ناک یات خلقلر نورانیی آلیش فکرندن کیچکهلکی، سویله نر ایدی. فقط بو یاتامه ده عملی اهمیتگه اینک بولا آلا دی.

ایچی عسکر ساوینلارینک روسیه ناک یات خلقلر نورانیی آلیش اینیکه، قارشو جیقیشلاری، اوللرینک اساس اعتباریله روسیه نورانیئک کیتگیشیکه قارشولانلارندان اینس، بلکه ده روس اوردوسینک چارلقنک میراث ایتوب قویوب کیتکن وظیفه سینی به جده آوردق بر حالدا بولغانلیغینی یاخشی بیلگهلرندن ایدی. 1917 میلک باشدا انقلاب چقارکن روسیه ده 14 میلیوندان آرتق کشی سلاح آستدا ایدی. بو آدمهلرینک کویی عسکلرندن

یری یوزلک سببسی ایچده باشاب، کاتتا یر اینکسی - بومه شچیک - نیک یری نارتوب آلیش اوجون فرست کوتوب یاتقان موزیقلاری ایدی. انقلاب یرگه آج کوزلک بله ن قاراب بورکن بو موزیقلار اوجون توغری بولم آحقاندیک بولدی. اونک یوزی ده جهده ن آرقانغا، روسیه ناک ایچ ناما بلاریغا اوگورولگن، کوزی ده ملکلارنک یرندن باشقا روسیه کورمه س ایدی. وقتلی حکومت ایسه اویورغون خلق کتله سینی یات ایللرندن مملکلر خج اینیکه سوروگلمه کچی بولدی. همه گه هم آجیق معلوم ایدی، که روس اوردوسی اوجون او خیال ایتلگن یرلرگه باروب جیقا یلیش امکانی کوبده ن یشکن ایدی. نتیجه اورده بله وقتلی حکومتک آراسی بوزولدی. عسکلر اوز باشلارینجا جهه یی ناشلاب کیته باشلادیلار. ایچکی روسیه بولسا دهقان ملکلارنک یری اوز باشینجا اینکهلل آلا باشلادی. بو حال کون کوبده ن کوجله نیب هر نامانما یایلدی. مه شو آندا بولسه ویکلرینک جهده گی عسکلرگه مراجهلری جیقدی. یاتامه ده گی سلاحی آرقاداعی، روسیه ده گی ملکلار، سرمایه دار دو شمعالارغا چویریش، فکری جوده یاخشی قارشولاندی. بو سوزله حکومتک ساوینلار قولیما اویشی ده چارینک یقیلیشی گهی قولاینه بولدی...

2- تورکستانده حکومتک ساوینلار قولیما کیچینی به نرسورخ بله ن بر زمانگه توغری کیلهدر. فقط بو یرده ساوینلار اوزله ری اوجون روسیه گنده ن بوسوتون باشقا وظیفه و غایه ناشیدیلار. شونیه سویله ش کیرک، که تورکستانده گی ساوینلار تورکستان بله ن بوتوله ی علاقی بولماغان روسلرندن که توزولدی. تور کستانده گی ساوینلارنک ایچ یوزنی تورکستانکی کوربه ره غازیئاسینک 5 نجی مه تابر 1917 تاریخلی نومرند یازیلمان توبه ده گی پادجا آب آجیق کورسه ده:

تولوش كورەشى يۈرگۈزەدۇ. سىز جەمئىيەتتىكى كېلەچەك ساھىبا
بىشى قىلىۋېتىشى ئىشقا كېلىشىمۇ مۇستەھكەم سادىق بىدەلەردىن
اكىل اكرام اوتلىنىك سۆزلەرنى دىن بىلەن اوقۇپ كۆرسەتتى
كۆپ قېتىملىق مەلۇماتلار الاجاقىسى (۱۵) مۇستەھكەم قاتلىق. سۈر
كۈنى خىي آتۇپ اولدىرىشى دە يۈرگۈزەدىكى ئوغۇللارنى قۇر
تولوش كورەشيدىن اوتۇشتا. الماغان آمرىقائى مەھر لېنىنى
خوبەننىك يازدىكى كەي «اوتلەر بويۇنلارنى اېتكەنگەلەر».

ئىرىيات، تىكىلان كەي مەجالدە واسىلەرنى يۈتۈلەي خەلقىز
دوشمانلارنى قۇلدۇردى. شۇنداق بولسا مەم مىلى رۇج ساۋىت ائازى.
لەرى دە فرە قاتارلارنى باسۇپ بارىدۇ. كۈن كۈندەن آرتماقدا
بولغان مىلى رۇخنى ياتىرىشقا بىر تۈرنى مۇقق بولا الماغان يۈرۈش
و خەلقىز دوشمانلارنى تۈركىستان قۇرۇلۇش خەركى مەجالدە
زېتى يۈزەلەر، مىكەلەر بىلەن ئۇلدېرە كەلەر...

بىر يۈرۈشنىك جېرا ساۋىتلاشنىلەرنىك اۈن اوچىچى بىل
دولومى كۈندە مىكەلەرچە قۇرۇلۇش يولى قۇربانلارنى، شەيد
يۈرۈشلاشنىلەرنىك خەرىز رۇخلەرنى اېلىمەندەن اۈتە آلايدۇ.

بۈندەن باشقا بىر يۈلشەۋىك رۈسەلەرنىك سۈرگۈن وە قاماقلا
رەدا اېزىلمە كەم بولغان وە او قاتلى قىلمەندەن اۈز وچۇدلەرنى
ساقلاش اوچۇن قاچۇپ يۈرگەن يۈرۈشلاشنىلەرنى دا خەرىلەر بىلەن
اېلىمەشنىز كېرەك.

اى تۈركىستانلەر! استقلال بولدا اولگەن شەيد يۈرۈشلاش
دېمىك قاتى، قىلم آستىدا اېزىلمە كەم بولغان خەلقىزنىك مەمى،
سۈرگۈن وە قاماقداكى آغايىنلەر بىزنىك چىكە كەم بولغان عىدا
بەرى يۈتۈن تۈركىستانلەرنىك «قۇرۇلۇش» بايرىقى آستىدا
تۈرلۈك بىر جان بىر نەن كەي خەركىت اېتىشلەرنى طلب اېتەدۇ.

(۱۵) جەمئىيەتتىكى بىر ساھىبا بىر بولغاندىن كېلەچەك ساھىبا شىراپەت كىرەك. باشقا

مىلى مەمى ھەر نەرسەدىن يۈرۈشنى تۈشەنگە اورگەنەشنىز
كېرەك.
شۈندە، يالغۇز شۈندەگە «آزاد وە مۇقتل تۈركىستان»نى
پارايىنىغا مۇقق بولا آتۇرۇز.

تۈركىستان فرە قۇرۇلتايلارنىدا

۱۷۱ نچى ساۋىت افاقى فرە قۇرۇلتاينى آلدندا ساۋىت تۈرۈك
ئىداكى يۈتۈن «مىلى» قومۇنىست فرەلەرنىك دە قۇرۇلتاينى بولمى
اۈتدى. بىزنىك تۈركىستاندە 7 نچى قېرىز، 6 نچى قازاق، 5 نچى
اۈزبېك، 5 نچى تۈركمەن وە بىر نچى تاجىك فرە قۇرۇلتاينى اۈتتە.
زېلدى. بۇ ئۇيلاشنىلارنىك خەتەندە دولت ادارەسىنىك ئۇرۇلۇش
ماقۇللارنىداكى فرە يۈتۈنلەرنى، سوسالېزم ئۇرۇش اېتىنىك كېلىشىم
غەلبەسى وە كېلەچە كەمكى يۈتۈنلەر ئۇرۇشىدە سۈپەلەندى.

يۈلشەۋىكلەر، مىلى، ھەر بىر نەرسەدىن سۈك دىزجەدە ئۇرۇ
ئۇرۇلەر. اۈتلەر بۈگۈنكى قەد بولغان يۈتۈنلەردىن مەت بولغانلارنى
كەي، كېلەچەك يىللارنىك مۇقتىلەر بىلەن بەجەربەلەش كېلگە ھەم
قەلى اېتانايدۇلار.

يۈتۈن قۇرۇلتاينىدە سۈپەلەنگەن ئىظىلەر ھەر كېلىشىمى خايران
اېتىرىك دىزجەدە بىر بىرىگە اوختايدۇ. بىلاروسىبەك مەركىزى مېنىكىدە
مى، سېرىدە كەي ياقۇتسكىدە مى، قاقاسادا ئېلىمە مى، تۈركىستان
دە دوشەندە مى وە باشقا بىر يۈرۈش، يۈتۈن بۇ فرە قۇرۇلتاينى
آچۇچى فرە باش كاتىلەرنىك سۈپەلەنگەن ئىظىلەر جىنى مەھۇملەر
جىنى سۆزلەر بىلەن افادە اېتىلەدۇ. خىي سۈز آراسىدا جىمىت اۈرۈك
سندان چىقاردىغان ئاۋۇشلار وە آلتىقىلاردا ھەر يۈرۈش جىنى جەلەلەرنى
ئەقىب اېتەدۇلەر. بۈگۈن باقماسدان بۇ فرە قۇرۇلتاينىدە بىر اوچۇن
مۇراقى كۈنكە نەرسەلەر كېچىدى. ئۇرۇشى، بەشى خەقىقەلەر يالغۇز

شودای قورمە باشلاردا گە آچلوب بوزە گە چلوب قالادز
ایسز، گە تورکستاندە کچیریلگەن بوتون فرقه قورولتلارینک
تیمسی حقدە قولیزدا تولوق معلومات بوق. ایندیلك بزده یالوز
قازاغستان بلەن اوزبیکستان فرقه قورولتلاردا حقدە فصل مملو
مات بار. بولک اوزی هم بوتون تورکستاندە گە رسمیتی سین
ایش اوجون کفایت ایتەلک درجەدەدز.

قورولتلار، طبیعی، هەر یردە بولغانی گەنی سالیقی ماقنای
بلەن باشلانوی. سوگرادا لەینک قویوب کیشکەن بوتون آرت
حدیتلەرنک توغریلی تھدین وە تاکید ایتلیدی. بو اوزون مقدمە
لەرنی کچیرگەندەن سوگ فرقه قازاغانی بولتەریکە شریتمە دوام
ایتیش کیرە کلیکی وە «اوز اوزینی تھید» بولی بلەن گە بولسا
هم فرقه بک گە چیلگەلەری حقدە سوز بولوب اوندی. طبیعی،
بولتەریک حرکتلەرگە توسوق بولوب تورگەن سلی دوشمالارلی
سوکیش دە اوتولمەدی.

جموعەزەدە یر آزلی بو قورولتلاردا سولەنگەن مسئلەلەر
بک هەتەسگە اوزون اوزادی کیریشمە گە ماسەدە ایتەدز. او
تکچون دە اوز نقتە نظریمزدەن مرافلی کورونگەن بضی نقتە
لەرنی تال ایش بلەن کفایتەنەک مجبوریتدەدز.

اوزبیکستان فرقه باش کاشی اکەل اکرام اوغلی 4 نجی
ایوندە گە باشلانغ نقتەدە اوزبیکستانک ساویتلار اتفاقینک آیر
بلساس بر قسی بولغانی آروجا سولەب کیتدی.

شو نقتەدە اسانتک اویگە اختیارسز «عجا اکەل اقدینی
بونی سولەب موسقوادا گە خوجاينلارینی ایتادیریشغا مجبور ایتکەن
سبب سە ایتکەن؟» دیکەن سؤال گیلوب قالادز. اکەل اقدینی وە
اولک موسقوادا گە آغلارلی اوزبیکستان (دیمەک بوتون تور
کستان) نی موسقوا دیکتاتورسینگە باغلانغان اینک نیوشلی درجەدە
محکملیکگە اوزلەری شەلەنوب قالغان بولمەسولار!

اوزبیکستان قومونستلەرنک قازادی ساغلانما اوختامایدز.
بو حقدە اکەل اقدینی اوزبیکستان فرقه قونرەسندە ایمەس،
سوگرا اداق موسقوادا XVI نجی عموم فرقه قونرەسندە گە سولەدی.
بو اوزبیک قومونستلەری ایچدە گە قورقینچلی آقیملاردا انکەل
اقدینک سمرقندە ایمەس، موسقوادا سولەگەنک سینتی یز
جودە پاخشی یلەمز. شەمسز او عموم ساویتلار اتقانی قونرەسندە
تأثیر قالدیرماقچی بولغان. اوزبیکستان قومونستلەرنک هجج بولمە
غاندا تورتدە اوجینک موسقوا دیکتاتوراسی قازوشوندا بولغانی
اوزبیکستاندە هەر کیم یلەدز. لاکن بونی ساویتلار اتفاقینک باشقا
قسلەردەدە یلەدز لەرنی؟ مەنە اکەل اقدینی اوزبیک قومونستلەر
بک موسقوالی خوجاينلاری بلەن قانداي درجەدە «دوست» ایگە
یتیش ددیانک آلتدان بریکە، یلدیروب قونماقچی بولغان.

مەنە بزلک غایەمز بولغان روس ایپەر پالیستلکگە قارشو کو
رەیتیش فکرنک تورکستان قومونستلەرنک اکثریشگە تأثیر ایتوب
کیشکەننی بوتون ساویتلار اتقانی یەنەدە توغریراق ایتکەندە بوتون
دینا جاماسلدا (مقیاسلدا) پروپاغاندا ایتوب برگەن اکەل اقدینگە
کوب لشکرلەر ایتەمز.

اکەل اقدینی موسقوادا گە XVI نجی فرقه قونرەسینک

1 نجی ایول ایزەلەنگی اوتوروشندە شونداي دیدی: «بویوک
روسچیلق شوییزمی یرلی شوییزمنک کوچلەیشگە یاردم ایتەد.
کەدەدز. یرلی بودوز اوزیا مفکورەسینک یرلی فرقه قازارلاردا
هم آمانلاری بار».

«ملنجی عصرلەر بزلک روسیە فرقهسی وە عموم اتقانی برولە
تاریاسی دەرلگی آستیندا ایشلەب یورگەنیز گە مەشملکە چیلک دیب
قورلەدز لار. پاخانچیلک آدیشبا اوزبیکستان وە بوتون اورتا آسیا
بک موسقوالک فیزیل قولونیسگە آپلاتریلیشی دیب قازایدز لار.
ملی جەمئورەلەرنی ساویتلار اتقانی برولە تاریاسی دەرلگیدەن

ايرماقچى بولادىلار. مەنە خاھرىدە بىزنىڭ فرقه ايجىدە بورگان
مىنچىلەرنىڭ بىرى: «ھاكىم مىت نىمىدەسى، روس بىرۈلە تارباسى
مىنچىلەرنىڭ كىملىكى بىلەن ئايرىم ئايرىم دېيىر.

اكىمىل افندى جودە حىقلىد. اولك اوزى نىمىدەن بىر نىچە
قومىيىستلەردەن بولەك بونون نوركىستائىلەر بوكونكى نوركىستائى
موسقوانىڭ قىزىل قولۇيىدىغان باشقا بىر نەرسە دىپ ئاينىمىدىلار.
بىز اكىمىل اكىرام افندىگە بو حىقلىقى غىموم ساويتلار فرقه
قورولتايى مەنرىدەن سويلەپ بىرگەنى اوچون مىتدازىم.

نوركىستان قومىيىستلەرى آراسىداكى نەلگەلى آقبىلاردان
اكىمىل افندىدەن بىر كۈن بورون 30 نچى ايون كۈندۈزكى مجلسىدە
اورتا آسيا بوردوسى باشلۇغى زەلەسكى ھەم سويلەگەن ايدى.
مەنە اولنگ سويلەگەنلەرى:

«مىلى مىلەنى يىتىشەدە نىڭ ايشلەپ كىلگەن غىصرلەرنىڭ
كۈبى بو مىلەنى سوسىيالىزم تۈزۈش سىياسىتى بىلەن سىقى باغلا
غاندىن سوڭ قاچوب كىتىپلەر. موستوموزور، باي غىصرلەر، بو
زۇرۇزىا بىزنىڭ مىلى سىياسىتىمىزى ۋە سوسىيالىزم تۈزۈش بولمىگەنكى
ايشلەرمىزنى بوذوب بوپارماقچى بولادىلار. اورتاقلار بولك پالغوز
مىلكت ايجىدەكى موستوموزورلەرنىڭ گە اوى ۋە حرىكتى ايمىس
ايكەنلىكىنى دە سويلەپ كىتىش كېرەك. بو مىلەدە غىربى خىطاي ۋە
افغانىستان كەبى قوشنى مىلكتلەر نامايدان بىزنى «اوراب» آتقان
مىنچى مەاجرلەر ھەم كەتەگە رولۇ اوپتاقادىلار. تېشەككى
مەاجرلەر بو بىلنىڭ مەجرلەدە باسماچى تۈدەلەرى ۋە سىلاھلى كوچلەر
بوپارىش بولى بىلەن بىزنىڭ سوسىيالىزم تۈزۈش ايشلەرمىزنى بو
ماقچى بولوب كوردىلەر. آمودىيانك او بىر ساھلىدا، شىمالى آفغا
نىستاندا، چىگەرەمىز باشدا اېنگلىز آگەتلىغى نامايدان سىلاھلەندىر-
يلىگەن، ابراھىم بىكىنگ (۵) 5 مىك، ايشان خىلەنگ نىڭ يىش

(۵) ابراھىم بىكىنگ كابلدە آتقان حكومىتى نامايدان ئىتالىيا آفغانىيى «پىش نوركىستان»
نىڭ اولنگ سايىدا يىللىرىگەن ايتك. باشقارما.

بوڭ كىشىلىك مىستەلەرى تۈردەد. غىربى خىطايىدە ايشە جانى بىك
تۈردىسى نامادار. بو تۈدەلەرنىڭ ھەتەسى دە وقى وقى بىلەن بىزنىڭ
چىگەرەمىزنى كىچىش نىجىرەلەرى قىلوب تۈردەلەر.

دېمەك قارشومىزدا شوپداى بىر مىنظرەنى كورەمىز:
مىلى قومىيىستلەرنىڭ بىر قىسى موسقوانك مىلى سىياسىتىگە قارشو
كورەشەدەلەر. موسقوانك آنكى آزى بىلدا اون مرتە كومىوب قانچە
اوقۇدىنى مىلى بوڭزۇرۇزىا خالادا ياشايدىر ۋە خىلى اوز كورگەن-
لەرنىگە قارشو جەدى كورەش بوڭرۈلە يىلىش ايتدەردەلەر.

زەلەسكى ساويتلارغا قارشو بولغان حرىكلەرنىڭ اېنگلىز
مىرفىدەن سىلاھلانمىرىلماقدا بولغانىنى سويلەيدىر. اكىمىل افندى ايشە
نوركىستاندەكى موسقوانغا دوشتاچىلىق حرىكلەرنىڭ روس بوپوك
دوشتچىلىكى شوپىزىمىدەن كوچ آماقدا بولغانىنى سويلەيدىر.

ايمىدى بولازنىڭ قايمىسى نوغرى سويلەيدىر؟ دېگەن بىر سۇال
اوز اوزىدەن كىلوب چىقارد.
بىزچە البتە اكىمىل افندى خىلى.

اگرەدە نوركىستان مىلى حرىكتى زەلەسكى نىڭ اوپلەگەنكى كەبى
اېنگلىز ۋە يا باشقا بىر آگەتلىق نامايدان خىطاي، خىندىستان ۋە ايران
قومىيىستلەرنىڭ ساويت حكومىتىدەن كوزمە كەدە بولغان ياردەملە
رىنىڭ بوڭدە خىتى مىيگە بىرى قەدەر بىر ياردەم كورسە ايدى، زەلەسكى،
غالاشچو كىين، آرونىشام ۋە باشقا بولمىگەن اوخشاش آدمىلەر كو-
بەدەن بىزنىڭ يورتمىز خارچىدا اوئورگەن بولورلار ايدى. اكىمىل
ۋە اولك بىرلىكى فرقه اورتاقلارىدا اوز خىلقىنى ايزىپ قاينى
اچمەكەدە بولغان يات بىر قونگە آگەتلىك ايتىش كەبى بوكونكى
ۋەتەنلەردەن بوشاب اوز خىلق ۋە بوڭلەرى مىقەنى بىلەن اوپىون
بىر ايش تاپا آلورلار ايدى.

تورکستانده کی فرقه قورولتاپلارینما قایتوب کیلمه.
 تورکستانک قازاق قسمنده قازاقستان قومسارلار شوراسی
 رئیس عیسی اوغلی اوراز ایله فرقه مرکز قومستیک باش کاتیبی
 آزموخان قورامیس اوغلی یورنیزده کی روس برولنه ناری حکمران
 ملیک ائذ سادق خذمتکارلارینده ندر. مانه شو عیسی اوغلی اوراز
 هم قازاق قومویستلاری ایچنده کون کوندهن موسقواغا دوشمالیق
 وه ملتچیلک فکرینک اوسوب بارا باقاندان شکایت ایتدر. قیزیل
 موسقوا سبستینک تورکستانک قازاق قسمنده کی موقیتلریندهن
 دوش تورکستان ملک اونگه ن نومورسته ساریت قازاقستانک اون
 ییللیق بارامی کویکه آتالمان مقاله لهرمه تولوق بحث ایتدک. بو
 یرده یالتوز عیسی اوغلی نک نطقندن بزنک کوندهن یازوب کیلمه
 کده بولمان دعواله ریمزنی تصدیق ایتدگن بعضی قسملرینی که
 نقل ایتب کیشه کیچیز.

عیسی اوغلی اوراز خودای دیدر:

«ملتچیلردن بحث ایشکندمه بر نومه» آلاش اوردا «جیلارلی»
 که جیپین اوتورمز. فرقه تشکیلاتلارینده کی ملی آخیملاردان
 سویله گندهده یالتوز اسماعیل سعد وقاص اوغلیک اوستیکه نوشته
 مز. منجه بز شونک بلهن ائذ که ته یاگلیشلی ایشله گن بولار.
 په کی یشمه کده بولمان ملتچیلر «آلاش اوردا» جیلاردان دا تهلکه
 لیدرلر. بو په کی ملتچیلر یوکهک مکتبلرده، شهر وه اوللاردا
 یشمه کده درلر. («سویتسکه په سته» «Sovietskaia Step», 1930, s. 30)

موسقوا قیزیل زاندارماسی غالاشچو کینده قازاق قومویستله
 ری آراستدا ملتچیلک فکرینک کون کوندهن اوسمه کده بولماندان
 شکایت ایتدر. او «ابر نظر اوغلی ایلنای بلهن» (قازاقستان مرکزی

ایرا قومستسی رئیس) عیسی اوغلی ناملارینما وه «آکیه کیچی قازاق»
 غازیتاسی ادا بوسیکه کیلمه کده بولمان امضاسز خطلردهن بحث
 ایتدر. (شو غازیتاتک 9 ایون نوموروسی)

بعیلهری بزرگه هم معلوم بولمان بو امضاسز مکتوبلرده قازاق
 یوقسوللارینک آغیر حالتدان، روس قومویستلهرینک مشملکه جیلک
 حرکتلهریندهن بحث ایشله ییز. بو مکتوبلردهن بعیلهرینک عجزلهری
 قومویست ایلنای، اوراز وه آزموخان لارنی موقعی اوجون اوز
 خالقینک منافیسینی روس قولویزاتورلارینما ساتوجی خاتلار دیب
 آتاپدرلار.

ایمدی اوزدیک قومویستلهرینک یوقاریداکی روس بروله
 ناریتاسک مشملکه جیلک که سلی، حقدده کی سوزی بلهن بو «آلاش
 اوردا» بدان هم تهلکه لیراق بولوب شهر، آول و یوکهک
 مکتبلرده یشمه کده بولمان ملتچیلرینی یان یانغا قویسک. یرده شو
 اکمل وه اوراز لارنک تورکستانی موسقوا که باغلاخان اینتک
 قونله نمه کده بولغانی حقدده کی سوزلهرینی اولهب کوریک. او
 زمان ایش اوز اوزندهن کورونوب قالغان بولادر.

یوق، اکمل، اوراز، بولداشبا، ایلنای اورناقلار وه «غو.
 سواد» زوله سکی، غالاشچو کین وه باشقا موسقوا آگه نلهری،
 سزله هم اوزدیگرنی هم باشقالارنی آلداماقچی بولاسزلار. نور
 کستان بلهن موسقوا آراستدا هیچ بر زمان ایچکی باغلاشین بولغان
 وه بولادا آتاپدر. یالتوز قانلی روس سونگوله رینک قونی بلهن دنیا
 تاریخده مثل کورولمه گن ظلملر سایه سنده روس بولنه ویکلهری
 یورنیز تورکستاننی روسیه که باغلاب اوتوردرلر.

III

اکمل وه زوله سکی سمرقنده، اوراز وه غالاشچو کین
 آلداتادا، گولکوف یشپه کده، آروشتام عشق آباددا وه یلمه یمن

ایدی. دینار اورانك هم بر آهانی دالالا بورژوازیسی، جهو
سده تورهدو.

IV

بوون وره قوروتاپلاردا ملی جمهوریتلرده بیری یلدر.
ماملر پیشرش حقدی کی فرقه بویروشیکه لازم قدر دقت ایشله.
که تگیدن شکایت ایشلهی، بو مسئله حقدی بر دیش تورکستان
تک دیارک هم توروسنده یازوب تورهدو. چونکه بو بزرک ملی
کورمیشزک آن مهم اساسلاردهن بریدر. بر اودا ووستوگه
غازیناسی 11 جی ایون نومرده کی قوتره مضطهلرینی وستی
دوشان پاشقا اوید باغلایدر، دیکن سرلوجه بلن شر ایشکن
بو جوده نوری، بر بو حقدی کی فکریمزنی مجموعه بزرک اونکن
سانلاریک بریسده کی باش مقاله آب آجیق سولهدک.

ملی جمهوریتلرده کی یلدره مملر مسئله اوشده تفسیلانکه
کیریمپ اوتورمبیز. (بو حقدی دیش تورکستان تک 8-7 جی
نومروسده کی ملی یلدره مملر پیشرش سیاستی، آملی مقاله که
باقیلین). رجب اوغلی اسلی بر قوروتای احساسی دیش یل
سوکدا یلدره مملر ایشچیلر که بولغان احتیاج بلن مکتبلر بزرک
حاسرلاب چقاریش امکاتیلر آراسدا که آجیقلا بولور.
سیدر دیدر.

رجب اوغلی اورتا آسیا دارالقونوی اوقوجیلار بزرک ملی توذر.
ایشیک هیچه قاشقلاروق بولغانینی آبروجا قید ایتهدر: دار
القونوده کی 5-4 میگ طلنه تک یالغوز یوزده 71-ی، یعنی 300-
375 گمسی بیریلر که توشهدر. 3 یللق صنایی قورسلرده آورو-
پایلار یوزده 81 تشکیل ایتهدرلر. صنایی تهختیکوملرده 1928
جی یلی آوروپایلار یوزده 65 ایدی. بو ییل ایسه یوزده 71 که
چیقوب قالدی، دیدر.

تورکستانک قازاق قسنده وسمیت پهده پامار اقدر. هر

یرده بزرکدن آجه تک پشمه که تندن شکایت ایتهدرلر. طبیی
دیش تورکستان، اوقوجیلاری بو قدر جبر وه ظلم بلن توپلانان
خلق بولی غایرغا کینه ده قوب بر سوال برسه لدر کیرمک. بو قدر
بزرک قای بزلر که کیشم کده بولغانی تفسیلانی بلن بر که معلوم
ایسه، فقط بولدره دن بحضیلرینی یلدر. مهنه مساویسکه بستیپ،
غازیناسی 3 جی آغوست نومروسده، قازاق یوقسوللاری بولی
بلن یه لکن یش آبرویلا تک قیزیل اوردو که تسلیی مراسیمی
وه آلتجی بزرکده ساویت قازاغستانیک اوتجی ییل پیرامدا حاشر-
لا ساغدا بولغانینی یازادر. شعلیقمانوف، مالچیکوف، بروخوروف
دیکن کیشلر بلن بر که آرموخان قورامیس اوغلی قازاغستان
یوقسوللاری، گویا قازاغستانی بین الملل پایلار هجومدهن قوروب
تورجی ساویت هوا قوتیکه قیلغان جو بردلگی وه قولی آجیقلی
اورجون بزرک ایتدیله.

بروخوروف دیکن بریمی «بر اوستر که هجوم ایتنه کچی
بولمالارغا قارشو قوزغون کهی هجوم ایتدو وه دوشناسی آماسر
سولده ایتدو» دیدر.

عجا دنیا یوزده اوزون سالر چیککن چارلق روسیسی
ظلمدهن سوگرا اون اوچ یلدر یورت وه خلقیمزنی باسوب ایزب
یاقلاردان دعا وحشی، قانخور قوزغوملار بارمی 19

ای شهر، آوول وه یوکسهک مکتبلرده پشمه کده بولغان
روس بروله نازباستک مسئله چیلک که سه لیکه مثلا بولغانینی کور.
روب تورگن پاش ملی کوچلر، اونونه بگر که دنیا یوزده یور.
تیزی باسوب خلقیمزنی ایزب یاقلان قانخور موسقوا قوزغوملار.
دیدان پامان بزرک دوشناسی یوقدر.

آلمان محررله رينك تور كسمتان تاثيراتي (۱۰)

II.

۱۹۱۱ - سن

آلمان محررله رينك تور كسمتان شهرلر پهن آلماندا كيمي غايتا لارغا يوزلرغان مکتوب و مقاله لارده تور كسمتانده كيمي خانون مسئله رينك بوكونگي شكلده نده كونك بحث ايتكلملر. پهرنجي كه قارشو كورهش تور كسمتانگ بونون شهرلر پهن حرارتي دوام ايتمه كده ايش. خالآ تور كسمتان دالالاردا و فيشلر قارلاردا پهرنجي كورهش لازم ايمس. چونك تور كسمتانگ كوجه به خلق خانوني پهرنجي ديكه ن نرسه ي تايم ايدر. قازاق، قيرغيز و تور كسمان خانولاري آلمانك ساقسونيا و بادين نامانلار رندا كيمي فيشلاف خانولار كيمي بووك و آخيره بر باشلوق تاشيدلار. تور كسمتانگ كوب فيشلر قارلاردا خانولار كوجه لارده جاپان كيمي ينگيلك بر نرسه بايند لار و بوزلر يسي كوييجه يكيتمه بديلر. چمچوان و پهرنجي بله ن باشدان تووقلارغا چا اورالوب بوريش تور كسمتانگ پالغوز شهر خانولار پها مخصوص بر ايريم (عادت) نده. بو غرب عادت پيرلي يهوديلر ده هم بار. بو فيسفاغه ايضاحده ن سوك آلمان محررله رينك پهرنجي تاشلاش حقيده يازغانلار يني نوبه نده اوزيجه كوجيرمه ن:

«مكتبلر كه دوام ايتمه كده بولغان بونون خانون قيرلار پهرنجيني آتوب تاشلاغانلار. مکتب يوزي كوره گنلر ايه هلي هم پهرنجي اورالوب يورددلر و پهرنجي كورهش بو اوقو. مانغان طائفه كه اصلا تاثير ايتمه ي نوردند... پهرنجي مسئله ده تور كسمتاني تور كيه بله ن ينگله شتريش يارامايدر. بو يره كيمي نور. كلر پهرنجي تاشلاشقا قاتنغ قارشولق كورهش نوب نوردلر. و س... ديله در.

۱۹ «ياش تور كسمتان» نك 10.9 سايه ادر.

تور كسمتانك فداكار خلق خادملاري بولغان جديدچلر خانون مسئله ده بيهك نده ايكه باشدا خانون مارقيني، خانونگ مانله ده كيمي موقعيني اصلاحتي و آتالق حقوقيني عسري مفهومه تايش كيمي مسئله لارني نوشولر ايديلر... اونكچون جديدچلر بر خانون مارقينك قوللاريدان كبله كيهجه فداكارانه خدمتلر كورسكلملر. ساوت حكومتي اوزيك ايجكي و نيشق سياسي فايولاري بله ن آواره بولغان چاقلارنا جديدچلر و اولورنك ياشي كوجله ري ملي معارفه ساحه سيكه ياييليب نمره لي كونك ايتلر قبول قويمالار. آلمان محررله رينك بوكون آلمانا غايتا لاردا بحث ايتكهن مکتب كورهش او قومشلي تور كسمتان قيرلاري، اوشال فداكار جديدچلر يك بتوشد بر ديكلر ي ميوله ريدر.

بر بونده ن 15 - 20 ميل ايلكده رينكي تور كيه ده چارشاف مسئله سينك نه حالدا بولغابني. و تور كيه ده كيمي قارداشلار مزنك چارشاف تاشلاشقا فاندای قارشولق كوره سكه نلر يني ده پاشخي يلمر. فقط بوكونگي يه كيمي تور كيه ده چارشاف مسئله ي فولايته ييشليب كيتكهن. چونك جمهوريت تور كيه سيده چارشافلارني بوتولدي آتوب تاشلاش مسئله ي كونر يلمه سده ن بورون اوزونجه يلملر خلق مارقينك آيتوقسا خانون قيرلار مارقينك آرتق ددجه اهميت بريلكهن ايدى. بناً عليه آلمان محررله رينك پهرنجي مسئله ده تور كسمتاني تور كيه بله ن ينگله شتريش يارامايدر. تور كسمتان تور. كلر ي پهرنجي تاشلاشقا قاتنغ قارشولق كورهش نوب نوردلر... ديب يازيشلار نيك سيبني برده كيمي خانون قيرلار مارقينك تور كسمتا. بلبلر نك ايتمه كلر يجه تكامل ايتمه گه نيدم قيدريش كيرك. اكر موسقوللار، هچ بولغاندا خانون معارفيده چاليشوب تور كهن پيرلي معارفه ايشچيله ريكه قارشو بار بار چاسينا فاطمي كورهش آچمدا

۱۹ «ياش تور كسمتان» نك 2 نجي سايدلغي «روس استپاسي آسپيدا تور كسمتا. ليلورنك ملي حركتلر بونده ن ديكهن مقاله ك قاراليت.

سايدلار، نورگستاني ياره جي مسئلهمه بونگوني تورگيه بلدن
تنگه شرمهك منگي بولماسا هم خاستر پاش فيزلارمز قاناداردا بدم
جي بايقانلارنك سامي بارماق بلدن سانلاق درجهه كمه بونگون
بولوردي. نورگستانك بونگولوب كيتيشدهن جوجيكن روسلر
«انقلابي» وه «دستي» بوللار بلدن بونون اينلهمزگه توسقولق
قليب يانادلار.

يرلي معارف اينجيلهريك تاثيري آز بولغان ساويت مكتهله
ريدهن، آينوقسا فيز مكتهلهريدهن، مليه لهرنك قاجوب كيشه كيه
بولغانلاريني پورت غازيتا لاري كوب يازادلار. نورگستاني منور-
لهر اشتراك ايتسه گن علمي، ادبي او بوشمه لهرگه اوقوشلي پاش
فيز لارمزلك بوتوللهر يوز اوگورگه بلهريني هم كيم حتى قونجو-
يسته لهرنك اوزلهر ي هم ياخشى ادراك ايندلهر. پاش تورگستان
فيز لارنك روسلهرنك بونگونگي علمي وه ادبي او بوشمه لهرريدهن
قاجيشلارنك طبعي سببلهر ي بار. بو سببلهردهن بحث ايتوب اوتو-
روش كيونكه وقت آلسادا مثال اوچون برگمييني يازماق
مجبوريشدهمن.

اكيچين يللهرده موسقودا فيزول روس محرر وه ادبيلهريك
بر ادبي كيجيسي بولغان ايدي. بو كيجيه كه موسقودا كي بونون
ادبيات هوسكار لاري جاقيريلغالار. دعوتليلهر ايچنده نورگستاني
بر پاش خايمده بولغان. آلمان محير لهرنك موسقودان بولون غازيتا
لارينا يوبارغان مقاله لهرده اوقوندوغنه كوره، بو نورگستاني پاش
خام «دينانك آئيندان يري كينگلكبده بولغان ساويت حكومتينك
ايك يوكسهك علم اوجاغي سانالغان موسقودا سرفندهن
يلكيسيني آتيريش بيتي بلدن كيلگن اينگن. فيزول ادبيلهرنك
ادبي كيجيسيدن معنوي غذا آلاق بيتي بلدن كيلگن بو پاش خام
او كيجيه، هيچ بر توك فيزولك روحي وه تربيسي كونهه آنايدر.
غان آخبر بر ماجرا كيجيرهدهن: بر نيجه فيزول روس ادبيلهر ي بو

مصوم فيزلي ايجيريب، جه كشيريب وه اوخلالوب ناموسكه نساوز
ايندلهر. فيز او يغاناچ وه باشيدان اونكه بلهري سيزگه چيدي
آقاي او ادبي كيجيهك افلاس دانشي جانيي آلاق بلدن آفلاشا
قارار بيرده وه اوزيني درحال بوغوب اولدورهده. اولوم يانايديا
ياشلاي كيشكن يازوسيدان بو پاش خامنك سرفنده كي يرلي
حكومت باشلوقلاريدان برسيله اوميشك نلگي آگلاشيلار. موسقودا
فاكي آلمان محير لهر ي نامايدان بو دهشتلي وقه بولون غازيتا
ريده بونون قرعابله يازيلغان خالدا نورگستانده كي نورگيه
غازيتالار يخش نورگستاني پاش خامنك قارا ماجراسيني قاجو
ماقلي بوللار بلدن خايار خالدا قيسقانه يازاراق يازاماسلارغا
يوشلي جزا بيريلدي، ديكه قويا قالغانلار ايدي. خالبوكه بو
فاجه آغيزدان آغيزغا سويله نيپ خلق آراسيما يايغالاندر. بو كه ي
پاراماس حاللار ساويت مكتهلهريك اختاريني آينوقسا نورگستانيلهر
ظريدهن كوب نوشوروب قوبغان، اونومهلك كيرهك، كه خلقم-
نك روحييني ياخشى آگلايدرغان يرلي معللهريمزلك ساويت حكوم-
تي نامايدان «ملتجي وه انقلابي نيسكهر ي مفكورهده» ديب
سيفتيريليب نرحد آستيا آينيشلاري دا، نورگستان فيزلارنك
ساويت مكتهلهريدهن قاجيشلارينا وه قاراملاندا قلوب كيشلهرنك
سب بولماقدادر. سوزنك فيسقاسي، نورگستان خاتون فيزلارنك
نورگيهده كي آبلسيكللهرريدهن آرفادا قاييشلارنك سببلهريني، نو-
خروسي ساويت حكومتينك نورگستانده يورونه كده بولغان يوزوق
وه پاراماس معارف سياستيد، عائله حياتيني تايماپدرغان وه آينوقسا
نورگستانيلهرنك ملي روحيه بوتوله ي ياهاجي بولغان ساويت
رهزيمده اختاريش كيرهك.

نورگستانك سوگ وشعبتيني اسانلي سوزنده نيكشير گن وه
آلمان غازيتالاريدا فيسلي مقاله لهر نشر ايتكهن ويلم شتاين (Wilm
Steln) نك 14. VI. 30 تاريخلي «Vossische Zeitung» ده اوزون بر

مقالىسى باسلوب چىقىدى. ماى آيندا سىز قىلدىمە يازىلغان ۋە غايىتى.
ئەك بونون يېشى آلمان بو مقاله توبەندەكى جەلەلەر بەلەن يىتەدە:
تور كىتاپخانا سىزنىڭ مەنسى مىتچىلىك دەد. بو اولكىنى بىر
بىچە «مىلى» جەمئىيەتلەرگە آيرىپ سىزنىڭ بەكى بىر واسىپە بولغان
پروگراممىلار مەنسىدە نىزىپ قىلىش آرقىسىدا تور كىتاپخانا بەلەن
بايلايدىغان ئۇنۋاننىڭ ئىتوب چوقۇر ايدىزىلەنگەن مىلى غرۇپپە
ايرىككە تامان ايتىلىش ۋە يازىلغان يازما سىزنىڭ كەسى خاسىيەتلەرغا،
قاجانغا قارشو توبەندە يىلىنەر ايكەن، بو اوزى بويوك بىر مەسئەلەدە.
خاتىرەلەر ۋە سايەلەندىرىش سىزنىڭ آرقىسىدا تور كىتاپخانا
كۈچلۈككە پروگراممىسى يازىلغان. اما بونىڭ قارشو خىلق
تەبىئىي، قەدىمكىلەرغا آلالوب اوقۇلادىغان داستانلارغا تور كىتاپخانا
ئىلەرنىڭ يۈرەكەن بىرلىكەنلىكى، بارچا تالام ۋە بارچا يازىلارغا
قارشو دۇشمانلىق حىسى اوبىغا ئاددىغان شەرقىيلەرگە خىلقكە توشكۇن
ئىكەنلىكى ۋە اوتۇنمىلىك كىرەك.

بىر آز وقت ايلەردى موسقۇدا ھەر كىمىنى توشۇرۇملىك
بىر ۋەقە بولۇپ اولدى:

ساۋىت حەكىمى «قازانلارغا» دىپ اولەنگەن اوزىك ياشلا
زىنى (قىز ۋە ايرىكەك آزالاش) اوقۇنۇش اوجون موسقۇدا دار
القونىڭ كىرەدە. اوزونكە وقت اوتكەندەن سوڭ بو اوزىك
باشلارنىڭ كىزىلى بىر ۋەقە بولدى. ئايدىدە بىكشىرىش نىجە
سەندە بو ۋەقە بولدىكەن تور كىتاپخانا كىمى ساۋىت خەكىمىگە
قارشو بويوك دۇشمانلىق حىسى تاشۇچى بىر ۋەقە اوجاق، ايكەنلىكى
بوزەگە چىقارۇش، طىبىي موسقۇلار مەسئەلەرنىڭ بو «قازانلارغا»
باشلارغا قىلساقچى بولغان ھوز ۋە ئايرىلەرنىڭ بونولەي بوشكە
كىتەپنى كورسەندەد. آتلى مىنچى شاعر چولپاننىڭ شەرلەردى
كىزىلى سوزىدە ئىلەن ئىلگە اوتوب ھەر كىم تامايندىغان اوقۇلادى.
چولپان شەرلەردە روس تور كىتاپخانا بەلەن ايكە بويوك دۇشمانلىق

قىلىپ نەسەر ايتىلەدە. چولپان شەرلەردى بارچا تور كىتاپخانا بەلەن
ساۋىت رۇس بويۇندۇرۇش ئىدارىسى خىتاب ايتەدە. بويۇندۇرۇش
زەدىن يالغۇز عقللەر نجات كۈتە يىلەدەلەر، سوزلەردى شو شاعر
چولپاننىڭ شەرلەردەن بىرىدە سويەلەنگەن «دىپ يازغاندا سوڭ
بو مەزگىل اوزون مەنسىدە توبەندەكى ايكە جەلە ۋە بو كۈنكى
تور كىتاپخانا بەلەن خىلقكە حىقى نىجەن بولغان قىستلى بىر
شەر بەلەن يىتەدە:

«موسقۇدا نىزىمىنىڭ تور كىتاپخانا بەلەن اوستىدەكى مەنسىدە.
ئىكەن، ۱۷ ياشار مەنسىدە محمد نامى بىر اوقۇچى تامايندىغان قىلمە
آلمان بىر شەرنىڭ خىدادە ئايدىلىش بەلەن بوزەگە چىقۇپ قالغان.
رۇس قومومول اويۇشمىگە مەسۇب بولغان بو كىچىك خاننىڭ
شەرى توبەندە كىچە:

«Mein Volk»

Unter der Hand des verruchten Herrschers war hart unterdrückt
mein Volk.

Auf dem Wege zu seiner Freiheit hat sich erhoben mein Volk.
Im blutigen Kampfe mit dem Herrscher siegte mein Volk;
Seine Freiheit aber gab aus der Hand mein Volk,
Als an Stelle des Herrschers andere Unterdrücker kamen.
Warum stehst du nicht auf gegen sie, mein Volk?
Auf, stehe auf, bleibe nicht in der Hand des Grausamen,
Befreie dich, schon wie früher kein Blut,
Erhebe dich noch einmal zum Aufstand, mein Volk!
Der Abschaum Rußlands — die Russen,
Bis wann werden sie dich noch unterdrücken, mein geliebtes Volk?

مەنسىدە ۋەقە شەرتىن تامايندىغان آلمانغا بەك فىسح نىجە قىلغان
آتلى مىنچى ۋە استىلاچى تور كىتاپخانا قىزىك بو اولەس قىستلى
شەرنىڭ اىل نەسەپنى ئىلە ايتىش بو كۈنكى ۋەقەدە مەنسىدە
ئىكەن بولدى. شو نىجە بونولەي مەنسىدە آلمانچانان نىجە ايتىدە
كەلە ساپىلى دىپ تور كىتاپخانا «اوقۇچىلارنى ھەلەك يالغۇز شەر-
نىڭ مەنسىدە تاشۇرماق مەجبۇرىدە قالدىم. مەن نىجەدەن نىجە
ايتىشىم شەرنىڭ ادى قىستلى ۋە ئايرىش كۈپ توشۇردەد. فقط

دۇمىنىڭ آغىرلىقى كۆزدە تۇتۇپ تۇرۇپ سىلگەن ئىشنى سايىلى
مەلۇم خاتىكە قىسقىسى لىق كىچىرەك كەلدىنى ئىمىد ئىتەمەن.
شەرىك قۇبغاچقا مەھۇمى شۇندۇ:

• خەلقىم •

«آلچاق ۋە مەلۇن خاكىلار ئىمىد ئىشنى سايىلىدىغان ئىشنى
كېنى قازايش اوجون قوزغالغان ۋە قاتلى كۆرۈشە ئىللاڭلىرى
يىتگەن ئىدى، لىق ئو مەلۇن خاكىلارنىڭ سىرگە باشقا ئىللاڭ
كىلەردەك ئىشنى قازىغان خەلقىم ئىلەن ئىللاڭ خەلقىم ئىچىن
بۇلەرگە ھەم قارشو قوزغالماسىن؟ يانما، اوزان، قوزغالما، بو
مىخسەرلەرنىڭ ئىلەن قىلى قاتى ئىپەمە ۋە قازىغان قوزغالدا خەلقىم،
اوزىڭكى بو كۆنگى ئىللاڭدان قوتۇلما سوڭلى خەلقىم! سۇلە، شو
روسە ئىخەتتى (سوپورتوسى) روسلەر سەنى قازىغاچقا ئىزىپ
پانادىلار!»

مەن ئالان مىخسەرلەرنىڭ ئورگىنىنىڭ يۈرەكىنى سىر قىلدىم
بۇلەن غازىلارغا يازدىڭلارنى خەلقىم، مەن بو كۆن مەجبۇرىت
ئىشدا كۆرە كېدە قومومون دىن ئىشنى ئاشوب بورگەن ئور
گىستان قىزىلەرنىڭ ئىلىق كۆكېدەكى ئورگىنى يۈرەكىنىڭ مەنلى
تاوشلارنى... ھەمدە موسۇتا اوجون قازايلغان دىپ ئۇلەنگەن
بۇرە كەلەن چىققان تاوشلار... بونون ئىمىد باشقىلار، بو كۆنگى
ساۋىت مەكىلەرنەمەكى ساۋاقسز مەلۇمەلەر مەسئۇل ئورگىنىنىڭ
ئىك سايىلى ۋە ئىمىدلى بايىسىلار.
باش ئورگىنىلى.

مەصرە

بو كۆنگى خاتىلەر مەصرەكى آغىر قىلارنىڭ جۇدە چوقۇرلا.
شوب كېتەكلىنى كۆرسەتەر، خىنى سوڭ دۇمىت قىزىك موقىسى

ئىمىد ئىشنى كەلەن (۹) مەصرە خەلقى، ئىمىد بۇرەن قانداق ئىشنى ئىشنى
مەلۇم بولغان خەلقى خاتىلەردەن قىلى نەزەر، بىر مەن ئىجىد خە
كىنى بولغانى اوجون بۇرە مەم بىر خەكەن. اوزى ئىقېب ئىتوب
دېشى باش ئورگىنىنىڭ اوجون دە قانداق خاتى بولسا كېرەك.
ھەر جەن بو كۆنگى ئورگىنىنىڭ مەصرە داخلى سىياسى فرە
چىكىشەلەردەن خاتى بولغانىنى سۇلە كەلەر بار ئىشدا بىر ئىك
ئىل ئىللاڭلىرى ئىككى جەھەدەن چىقوب كېلە كەلەر. بۇلەرنىڭ
بىر بو كۆن مەصرە كىچىرەك كەلە اولدىنى داخلى سىياسى ۋە
اقتىسادى آغىر قىلار بولسا، ئىككىنچى خەلقى سىياسى مەسئۇل،
دەن ئوغروسى ئىكەن مەصرە مەسئۇل چىقوب ئورگەن مەنەت
قازىغاچقا ئىزىپ.

پانادىلار بولۇپ اوتكەن مەصرە ئىكەن مەنەت مەسئۇل بولۇپ
مەنەت ئىشدا ئىكەن ئىشنى قىلغان ئىككى مەنەت بارلىقىنى
كۆرەك: بىرىنى سۇلە قاتلى اوتكەن ئىكەن مەنەت مەسئۇل.
بۇ مەنەت مەصرە ئىكەن ئىشنى اوجون جۇدە مەم بولغانى
كەن، ئىكەن مەصرە ئىشنى قىلغان ۋە مەسئۇل ئىكەن مەنەت
ھەنە مەسئۇل دۇرۇق ئورگىنى بولغان مەسئۇل اوجون دە مەسئۇل.
بۇ مەنەت كۆرەك ئىشنى سەب بولۇپ ئورگەن مەنەت
سۇدان مەسئۇل. بو مەنەت ئىشنى بو قەن ئىشنى مەسئۇل بولار.
دە مەصرە ئىل ئىشنى بۇرە مەنەت مەسئۇل مەسئۇل ئىشنى
زەنەلەردەكى يونان ئىشنى ھەنە مەنەت سۇلە كەن ئىشنى. ئىشنى
بۇنى ئىكەن كېرەكلىكى سۇس مەصرە قورۇق بىر جۇدەن خاتى
ئىشنى بىر مەنەت كەن. سۇدان ئىشنى ئىشنى مەسئۇل.
مەسئۇل ئىشنى سۇدان سۇك مەصرە مەسئۇل، او ئىشنى
باشدا اوتورگەن ئىشنى قانداق مەنەت كەن. بۇ مەنەت باشقا مەصرە
كىچىك بىر ئىشنى. ئىشنى پارا ئىشنى مەسئۇل. مەسئۇل.

(۹) ئىشنى ئىشنى مەسئۇل ئىشنى مەسئۇل ئىشنى.

كون كوتىدىن كويىپ تۇرىدۇ. بۇ كۈن مىسىر كۆپ دائىرلەردە
ئېتىگە ياراتقۇ بىرىك ھەر كىلومەتىر مەيداندا 300 خىتى يەنە
آرتىراق آدم ائوردىدۇ. مىسىر بۇ كۈن بىر زىمىن ئىلگىرى ساقلىغىنى
كەيى اۈنك بىر ساغىن ئىلگىرى ھالبىكى كىلۈپ اھالىسىك بىر قىسمى
بۇ مەنھى ساھىدەن ئۆيەنرە آلورلىق بىر خالگە كېلىشى اۈچۈن
كۈنگە ۈقت كېرەك. مەنھ بۇ خىلە نەزەردەن سودان مىسىر ك آرتىق
اھالىسى بىرلەشتىش اۈچۈن ياراتلىق بىر دائىرەدۇ.

بۇنىك اۈشېگە مىسىرلەر، سودانىك ئا محمد على پاشا زما
ئىدەن مىسىر بىر ۈلايى بولمايىشى (۹)، سوكرانانە ھىج بىر مىسىر
ھكۈمىتىك سودان اۈستىدە كى خىدەن كىچىكەن بولمايىشى ۈ
سودان اھالىسىك مىسىرلەر بىلەن بىر ئىلدە سۈيۈپ بىر دىنگە اېلانغان
بولولارى كەيى بىر قانچا اقتصادى، سىياسى، تارىخى، ھوققى ۈ
مەنى دىللىرىنى ائما سوۈب سودانىك مطلق اۈز قوللارنىدا بولمىشى
طلب اېتەدۇر.

1899 سەسى اېنگىتەرە بىلەن مىسىر آراستىدا سودان مەسلىسى
اۈستىدە بىر كېلىشىۈ ۈچۈدگ كېلىگەن اېدى. بۇ كېلىشىۈ بۈنچە
سودان، مىسىر ۈ اېنگىتەرە ئاھالىدەن بىرلەكە ائارە اېتلەشە كدى.
سودان ائارەسىنىك باشىدا بىر اېنگىتەرەلى ۈالى ئۆزۈپ اۈ بىردە كى
عسكىر ۈ نامۇرلەر ھەر اېكى ئاماندىن بىر اېر اېنچاقىدى، چىمەدە
اۈرتادان، بۇ اسولدا 1925 نچى يىلغاچا دوام اېتۈپ كېلىدى. 1925
نچى يىلى بىر قانچا مىسىرلى طلبەلەر سودانىدە كى اېنگىلىز سىرەرىنى
اۈلدۈرۈپلەر، بۇ مەسبەت بىلەن اېنگىتەرە ھكۈمىتى بىر اۈلتىتۈم بىرۈپ
سودانىدە كى مىسىر كۈچلەرىنى چىقارتىردى. اۈ كۈنەن بىرى مىسىر
يىلەرىك سودان ھوقۇقىنى بىنوم (بىر اۈر ائارە اېشى دىمەك) داكى
دوللارى اۈز ھەلەرىكە ئۈشكەن بىر نېچە مىليون چىقىشى ئۈلەپ

(۹) ئىمىدلى پاشا 1805-1841 يىللەردە مىسىر پاشاسى بولغان. بۇ زىمىن مىسىرلى
ئۆزگەندەن ئىمىر سۈرۈنە آرىپ، ائىچى مىسىر ھىجىرىدى بولغان كىشى.

تۈزۈشۈدەنگە عارىت بولۇپ قالغان اېدى. اېنگىلىزلەر بۇ كۈن سودان
مەسلىسىدە، غىلەدە ائارەنىك اۈز قوللارنىدا بولغاندىن، ۈ بۇ قارىدا
سۈيۈلەنگەن 1899 نچى مەھەسسەسى ۈ 1925 نچى يىلى اۈلتىتۈمى
بىلەن ۈچۈدگە كېلىگەن خىدەن قائىدەلەر ئۆزۈدۈرلەر.

آرىقا اقتصادى سىياسىتىك آلدىنى استقامت اېنگىلىز اقتصادى
سىياست اھلى ذەئىدە اۈز سايبەلارىك (اېنۇفا ئوقۇماچىلىق سىنا
بىنىك) آرىقا مەھسۇلاتىگە باغلى بولۇپ قالىشى ئوقۇمىشى ئۈغىد
بىردى. ھىج بولماغاندا اېنگىتەرە قاراماقىدەن بىر اۈلكەدە باخناچىلىق
زىقىنى بۇ بىلەرمەلەرىك ئۈشۈنگەن چارەلەرى اېدى. ئانا مىسىر
دە كى اېنگىلىز مەنھىك اۈ مەم رەكئەلەرنەن بىرىدە سودان باخناچىلىق
بىر مەرقەدەن مىسىرە كى باخنا مەنھىك دىنا ۈ اېنگىلىز سايبى بىلەن
بىر اۈر بىر قى اېتە آلورلىق بىر مەھىتدا بولماغانلىقى، اېكىچى ئاماندىن دا
مىسىرلى ھىر كىتىك ائكتىفاي اېنگىلىز بىلەرمەلەرىك سۈزۈلەرىنى
دە اۈزاقارغا چىكىدى، مەنھ نىچەدە سودانىدە باخنا اېكىنى ۈ
بۈنگە باغلى بىر قانچا اقتصادى ئىشلىر باشلاندى. 1921 نچى يىلى
يوقارىدا سۈيۈلەدىكىمىز مەشھۇر ئۇغان سالىدى. مېگىلەرچە كىلومەتەر
اۈزۈلۈشىدا آرىقلار قازىلەدى، بۇلار سالىدى، بۇ سۈرۈتلە يۈز مېگىلەر
رچە ھەكتار بىر اېكىنگە ياراتلىق بىر خالگە كىتىلەدى. بۈزۈلەرچە
مىل (1) اۈزۈلۈكىدە نىسرى بۇلار سالىدى. يالغۇز سولك بىشى يىلى
اېچىدە 500 مىلىدەن اۈزۈن نىسرى بولۇ سالىدى. خىلاشە اېنگىتەرە
سودانىگە مىلياردلەر ئۈكدى. بۇ كۈن 120,000 ھەكتار بىردە باخنا
اېكىلمە كەدە. نىچەسى ھەم چۈدە باخنى. يەنە 300 مېگە ھەكتار
بىر يە كېدەن ھازىرلا ئاماندىن. يالغۇز اېنگىلىز سودان اېكىن شىرە
كىشى نىك اۈزى 1928 نچى يىلى 0,5 (آئى بىرەم) مىليون آتون
سۈم خالىس قائىدە چىقارۇپ ھەلەرىكە يۈزۈدە 25 قائىدە اۈلدە.

(1) بىر اېنگىلىز ۈ مىل ۈ بىر يازىم چارىقا ئۆلچى كېلەدۇ.

شکل. مده بولار اینگیلهدی سودان مسئلهده گذشتهدن ساقلا
پدرغان عاملار.

بو کون مصر 20 نجی عصرده باشان تورگه ن بر مملکت بولغانی
خالدا ، اولک اجتماعی ، اقتصادی وه اداری تشکیلاتده بعضی قرون
وسطاتی ایزلر کوزونوب نوردد. خلق اکثریتیک منافی بولمک
بر آن اول اصلاح ایتملوب خلق وه دولتک عصری مفهومده انکیفای
وه ترقیبیکه خدمت ایتدولک بر شکل آلمیشی طلب ایتدو. ملیسی
عصر یزده بولغانی کیمی بو یزده هم بو اصلاحات نظر باتندان خوشله
نمه گن وه اولدند شرر کوریشی محتمل بولغان کیچککه بر
نوده باردو. مده بو کون خلق اکثریتیک منفعت وه دایمی شکیل
ایتکن ملی فرقه بلن بو نوده تک نماینده لری آراستدا چیکیشمه
بارادو.

مصر ملی فرقی «و افده تک بو اصلاحات عاملیتی بو کونکه
چه کونکه تکرار لایوب کیلگن نه لکه لهدن پارلامانی قور
تاریش جازمی بلن باشلادی ، او پارلاماندا بر قانون کیچروب
مشروطیت قانونیتی وه پارلامانی نه لکه لهدن قوتقارما قیچی بولغان
ایدی . بو قانون قرائتک متغینکه توقونار کیمی بولدی . اونگجونده
قرال او قانونا داسیلیمسی برمه دی . حکومتی استعفا ایتدی . قرائده
پارلمان علیهداری بر حکومت تشکیل ایتوب پارلامانی ترقانون
مده بو کونگی تاریخسالار بو سورت بلن باشلاب کون کونده ن
آلار لایوب نورددو . نتیجه تک قای پرکه باروب چیقیش حاسر
معلوم بولماسا هم قرال وه دیکتانورا چیلار بر خلقک عمومی احتیاج
وه رأینک طلبیکه قارشو اویون آجیشک او قدر قوالی بولغانیسی
«و افده چیلرده نوشوندی کلیری مصر خلقک سعادتتی دیمک بولغان
اصلاحات نظریمینک بر حمله ده کیچیریلیم بولایدرغان وه سیکین
سیکین نه لده ایتلهدرگن بر ایش بولغانیسی کورده کلردو .
بو کونگی مصر بحر اینک ائک مهم عاملی شهسور بو کون مصر .

یک کیچر مه کیده بولغان ، اقتصادی وه مالی آخرتقاریندا ، اوروش
زاملارنده مصر باخشاسینی ایتدیگی قیبتکه سانا بلمک وه ایتدو
ریکی کیمی قازانماق امکاتده ایدی . حتی 1920 نجی یلی بر
قانتار (اوج پاریم بودکه یاقین) پاختا 100 دوللار عاچا (1) حیقتان
ایدی . ملیسی فلاحتک (2) ملک صاحبیکه بیرهدرگن گیره سی وه بو
بیتده آرتقان ایدی . 1921 نجی یلده ن پاختا بهاسی نوشه باشلادی .
پاختا قیبتیک نوشیشی بلن متناسب بر سورنده فلاحتک ملکدارک
بیرهدرگن گیره سی وه نوشیش گیرک ایدی . فقط مصر سیاسی
حیاتیک مهم دوللادی بولغان ملکدارلر ، بازارک کیلگن پاختانی
آلوب تویلاش کیمی سنی بول بلن پاختا بهاسی نوبوب قابلیشی ،
حکومتک نویسه ایتدیلر . فقط بو کونگی دنیا اقتصادی بحرانی
بلن باغلی بولغان بو نوشیش حرکتی ، بوندای سنی ، موخت چاره .
لر تک تأثیریکه بیرلنه بدرگن دجه ده قولی ایدی . حکومت
احتیاط فوندمده کیمی بولمک مهم بر قسبیکه پاختا آلدی ، تویلادی .
تویلان پاختانی آلوچی یوق ، فوندمه آنچه قالمغان ، فرض نابوب
بولما ییتو . دولت مالیه سی ده سیقشوب قالمغان . قیبتلی کاندلر تک
بهاسی نوشوب بارادو . بولک اوستیکه یه کیمی محصولده ییتشوب
کیلهدو . پاختا قیبتی او قدر نوشکهن ، که فلاحتلر ایچده ایتکینی
بوتولمهی ملکدارک ناشلاب چیقوب کیشکهلدر هم کوب بولغان .
مده مصر افکار عاممسی رهبر لهدنی نوشوترگن ، ملی فرقی
قضی ده فورم لزومی قاضیکه کیشرگن ، بو فلاحتک آغیر و سعبیتدر .
یوتون فلاکتلرده بولده ن چیقوب کیلمه کده ددو . مصر سیاسی محله
قلمنی نوشوترگن وه بر آن نورمسنده ن چاره قیدر نغان ، قارشو
ذاکمی محصولتی قلدای قارشو آیش وه قاندای قیلوب فلاحتک
دردیکه بر چاره لایش ایتیدو . حتی بو کون پاختا بیریکه باشقا

(1) „Wirtschaftsdienst“ v. 11, VII, 30, Heft 28.

(2) علاج ، مصر دفقانی ده کلور .

بەرزە ايگە بېرىشى تەكلىف ايتىشە كەمە بولغانلار ھەم بار.
 بو يەردە بىزنىڭ نىزىر دىققىتى جەلپ ايتىدۇرگەن ئۇ مەھم قەتئە
 مەس سىياسى مەخافىتى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ كۈچى بىلەنكى تەشكىل ايتكەن
 فەلاھىيىتىنىڭ چىقارمىش اوجۇن دولت مالىيەسى تەلەككە
 كىرىپتەك بولغانغا ھەم كىرۈپ يۈرگەنلىكى ۋە مەس مەلى قەتئە
 سىنىڭ رادىئال بولغان بىلەن اسلاھات كىچىرۈپ او خەلقنى بىر آن
 آول آخىرلەن چىقارمىش بولمىش تۈنكە تەلەككە، اكر بو بول بىلەن
 آخىرلەن چىقىش، خەلقنى تەلەككە دەن قوتقارمىش اھتمالى تۈنلەر
 كۈرۈنە شەھەر مەس اۋى دە قىلاخەتەر ۋە اۋنگە ھىچ كىم تۈسۈ
 قىلىق دا قىلماس، چۈنكە مەسنىڭ بۈيى قىلىشقا بولى، كۈچى ھەم
 سلاھىتى بار.

مستقل (۱) تۈركىستان جەمھۇرىيەتلىرىدە ايسە بىرلى قۇمۇنىيەت
 (ھۆكۈمىتى) دۈس قۇمۇنىيەت قەسەمىنىڭ قەرارىنى تەكلىپ ايتكەندە
 مۇسقاۋ نەمەندەسى، ەسكەرتكۈ، بولكۈر بەدى، ۱ دىب سۈرەيدى.
 چۈنكە تۈركىستاندىكى اۋرۇنقۇلاردا نە بول، نە كۈچ ۋە نە دە
 سلاھىت بارلىقىنى جۈدە ياخشى بىلىدۇ.

مەس دە بو كۈن قەندە مەھۇم دە قەرار بىرىلەندە، ايسە رايالىت
 ايتكەندە نەمەندەسى بولكۈر بەدى، ۱ قوتكۈر بەدى، ەسكەرتكۈ
 بەدى، ۱ دىب سۇال بىرەيدۇ، چۈنكە مەس دە بول ھەم ەسكە
 رايالىتى بىلەندۇ.

مەس فەلاھى بو كۈن نىمە ايسە مەس اۋنى ايكە بىلەندۇ، مەس
 ھۆكۈمىتى لازىم نەيسە، فەلاھى قەندە مەسكە كۈرۈنە ايكىن خەلىقى
 نىكەتلىرىنى سىياسى بۈرۈندۇ، ھىچ بىر ۋەدان اۋىڭ ايكوب قۇبەن
 ايكىنى اۋرۇنلۇب تاشلانۇب بىرىكە قايتادان ياختا ايكە بىرلەندۇ.
 ايكىنى مۇس، اۋرى مەس كىز قۇبىلمايدۇ، مستقل، ۋە «قوتقار
 ىلغان» تۈركىستاندە ايسە آج ۋە يالانچاق ساقالانغاندا بولغان قىتلاھى
 سۈرگۈنكە ھەم بۇ يارلار، گەھى نە ايش؟ — رۈسبە كە ياختا

ايكوب بۈرۈپ اۋزىنىڭ آج اۋتۇرۇمە كەنلىكى...
 مەس ھۆكۈمىتى ياختا قىيىنچىنى فەلاھىكە قەندەلى بىر قەدە
 تۈب نۇرە بىلىش اۋجۇن، دولت مالىيەسى تەلەككە كە قۇبۇب،
 خەلىقىنى بوشانغا ھەم مەھم نەدىرلەر كۈرۈندۇ، مستقل قىزىق
 تۈركىستان جەمھۇرىيەتلىرى ايسە زەلەنكى ۋە غالاچۇ كىن كە بىلەر
 نك قەمچىسى آستىدا اۋز خەلقەرنى نالاب، سۈيۈپ ياختالى بۇغدا.
 پەدان 4.3 كىرە آز قىمتكە آلۇب مۇسقاۋغا بۇ يارماق ۋە خەلىقى بىلەن
 مەھۇلەندۇ.

تۈركىستان قىتلاھىسىنى آجلىق تەلەككەسى كۈنەندۇ.
 مەھ بو «قوتقار بىلغان» لار بىلەن «قوتۇلماقچى» بولغانلار
 آراسىدا كى فرق. تاش باقتا.

جەلەلەر بۈرۈپ اۋقاسىۋىنى

بەگلى قەرقانە، غازى تەسنىڭ 25 سە تار نۇمۇرۇستە اۋزىنىڭ
 قۇمۇنىيەت قەسەمىنىڭ مۇسۇل باش كاتىبى يۈسۈف اۋغلى تەسنىڭ
 خوقە قەرقە آكتىۋلارنى (نەمەندەسى) مەجلىسە سۈبە كەن تەسنىڭ
 سۈڭ قەسى باسلىغان، شىمان تۈركىستانك ھەز نامايدە بولۇپ تۈر
 كەن مەلى كۈرۈشەن چەت ايدەندۇ:

«شۇرا ھۆكۈمەتنىڭ بولمىش يىب بەرلىندە اۋقۇچى بىر كىشى
 اۋزىنىڭكىگە قايتىش آلدەدا مەسقى چوقاى نك يانغا بارۇپ، اۋز
 ىكىستاندىكى تەكس اۋقۇچى تەشكىلات اۋجۇن بولۇپ يۈرۈق سۈ
 دەيدۇ، اۋزىنىڭكىگە تەكس اۋقۇچى تەشكىلات ايش سەخىكە
 سىنا چوقاى نك بولۇپ يۈرۈقلەرى كىچىككەن ۋە ايسكە كەنلىكىنى
 مۇس قەزى كۈرۈشەن بۇغدا، مەنى اۋزىنىڭكىگە تەكس
 اۋقۇچى تەشكىلات اۋز ۋە خەلىقىنى اۋز ۋە قەندە مۇسقىت بىلەن بەمە
 دىب كېلە ياختالىتى بىلەرگەن... دەيدۇ، يۈسۈف اۋغلى تەسنىڭ بو
 دەيدىكەرىكە بىر آز تۇخاب اۋتە كىچىمەن.

ھىچ ۋاقىت ساۋىت بولۇشى بىب بەرلىنمە اوغۇن «بىر ئور
كىتائى يۈرگە قايتىش الدىدا» ۋە يا باشقا بىر ۋاقىتتا ياتىما كېلىپ،
تۈركىستاندا قان بىر قىسقىچە كىيىمىنىڭ ئىشكىلاتىنى ئاۋچون
مەنەن يۈلپۈرۈش، سۈرەگەن ئېمىس.

شۇنى دەپ قېيىش كېرەك، كە مەن تۈركىستاندا بولۇپ ئور
گەن ئېمىس سىرتىنى باقىدىغان بىلەنمەن، اوزاقدا ئورۇپ بىر
باش تۈركىستانلىك يۈرگەن كىيىمىنىڭ ئىشكىلاتىنى ئاۋچون يۈلپۈرۈش،
كۈرەتەدەگەن ئايمى (سەدەدەل) بىر كىيىم ئېمىسەن. اكر بىر
ئەدى بىر ئېمىش كەن بولسا اوزمان ئېمى تۈرۈلۈ ئاخىر يا كېلىش
ۋە «كەن» قېلىن بولۇر ئېمى: رىنجى، سىياسى ۋە اجتماعى
يا كېلىش قېلىن بولۇر، ايكچىسى دە سىياسى ۋە ئىشكىلات ئېمىش.
بىرە تىرىمى بولماغان بىر باش تۈركىستانلىق ئوغرىدەن ئوغرى
جىلادەن ئوزاققا ئوشۇرگەن بولۇر ئېمى.

ئىنسانلار مۇستەقىل جىلادەن ۋە اولەرنىڭ ساقىن آگەنلەرى،
دەنەدىن كۈرۈلمەگەن قانلىق مەسلىكە سىياسى تىجىمەندە ئور-
كىستاندا ھەر ئايمىدا كۈنەنە كەنە بولغان ۋەلى مەدافە جىلادە
سى ۋەك سېلەرنى ئاشقاردا آخارۋوب، مەشۋىيىتى ئېمى شىخىلەر
اۋستىگە ئىنسانلار.

ئىنسانلار تۈركىستان كۈنى

10 ئېچى اۋغۇر جەمە كۈنى ئىنسانلار، تۈركىستان تۈرك
كەنەلەر (باشلار) بىلگى ۋەك 3 ئېچى بىلى بىرېم 4 باشقا كېيىش
مەنەنى ئېمە بىلگى سالۇندا ئىنسانلار كۈنى بولۇپ اۋندى.
بۇ ئىنسانلار كۈنى ئىنسانلار كىيىمى تۈركىستانلىق چاقىر-
يىلان ئېمى، آذربايجان، قىرغىز ۋە تۈركىستان مەنەلەر خاس بولۇ-
ندىلار. سالۇندا كۈنچىلەردەن بىر بولسا ئىنسانلار ئاۋچون قاندا
آچا ئېمى، باشقا ئىنسانلار كۈنى تۈركىستانلىق خانۇن قىزلار اۋز.

تۈركىستانلىق ئېمى ئولدىرىپ ئاشقان ئېمىلەر.

ئىنسانلار كۈنى «ئىنسانلار مەشى» ئېمە آچىلدى. آذربايجان
باشلار بىلگىمىز كىيىمى دەقۇر م. احمد بىك قېيىشقا بىر ئىنسان
سۈيەپ، كېلگەن مەنەن ۋە ھەشەرىلەر بىزگە خوش آمدى قىلدى.
دەقۇر بىكەن سوگرا «بەگى تۈركىستان، جەمەتى ئايمى ئىنسان
بىك بىر ئىنسان سۈيەپ، مەشۋىرۈر باشلار ئېمە «قېزىل باشلار» ۋە ايسى-
اۋرەك قىلدىنى شۇنداق ئىنسان قىلدىلار:

ايسى كېيىلەر ئىنسانلار كۈنىگە كۈنلەرگە باقىلار ئېمى قاندا
لار. اولار مەنەن ئاۋرەك بەگىلەرنى قىلماق بىر كەنە
دەپ بىلەر. «قېزىل باشلار» ئېمە ۋە ھەشەرى ئاۋرەك
آۋرەك ئىنسانلار كىيىمى آذربايجان يۈرۈمە كەنەلەر. سېم بولۇپ بىك
ئىنسانلار. مەشۋىرۈر باشلار ئېمە ئاۋرەك ھەشەرى ئاۋرەك
بىلگى ھەشەرى ئاۋرەك قاندا لار. ھەشەرى ئاۋرەك بىلەن كېلەر
جەككە خاس ئىنسانلار لار. ئېمە آذربايجان كىيىمى قىلدى باشلار
ئوغرىمىدا بىر قانچا مەنەن سۆز سۆزلەگەندەن كىيىم ئىنسانلار بىرېمە
اۋرەك كىيىم «آذربايجان مەنەن ۋە ئىنسان بىلگى» ئايمى جەمە
اۋرەك بىك تۈركىستان، باشقا ئاۋرەك ئاۋرەك بىك اوغۇنچى
ۋە مەشۋىرۈر باشلار ئوغرىمىدا مەنەن ئىنسان سۈيەپ ئېمە. آذربايجان
كەنەلەر بىلگى، ئايمى سادىق بىك باشلارغا خاس بىر ئىنسان سۈيەپ
دى ۋە بولۇر دەنە كىيىم احمد بىك ئاۋرەك كىيىم تۈركىستان
باشلار ئايمى بىر ئىنسان سۈيەپ ئاۋرەك كىيىمگەن ئىنسانلار ئاۋرەك
سىنى ۋە اولەرگە قارشى بولۇپ بىكەرنىڭ ئاۋرەك ئىنسانلار بىرېم
بىرېم بىرېم سادىق ئاۋرەك دەپ كە:

«تۈركىستان ئىنسانلار ئاۋرەك ئاۋرەك ئاۋرەك ئاۋرەك
بولۇپ ئېمە تىرە قېلا ئاۋرەك، اۋرەك مەنەن ئاۋرەك ئاۋرەك
اۋرەك ئېمە! باشقا ئىنسانلار باشلار»
ئىنسانلار دەنە كىيىم تۈركىستانلىق قىرغىز مەنەن ئاۋرەك خاس

غازی به، عنوانی مظلوم اوقودی و کوب آقیشلاندی.
فیز و ایر کهک اوقوجیلارمز، اوراقلار، تشولمسی تپت
سالون کیردیلر شوندا کوب آقیشلاندیلار که، تکرار تپتیک
سودنی ایله مهمالاریمزک کوبکلهرینی آلدیلار.

بو برچی قسم ایدی. اینکچی قسم جای و استراحت ایدی.
جای اتاسیمه تورکستانک ملی جالمیلاریدان تانبور جالیدی.
تانبورچی مجید علی افندی آتاتولی تشولمسی جالمالی زمان
مهمالاریمز شو فکرده ایدیلر:

— دیمک بز ییللاردان برلی اوزاق قالغان بولسکده روحیمز،
جالیمز، حیایمز قطعاً آریلماش.

چایدان کین اوجونچی قسم مساره قسمی ایدی. مساره
قسمده تورکستانلی طلبه لریمزدهن معمر خاتم تورکستانلی تاپید.
پالازا، دیگن بر شعر اوقودی. بو شعرک بالخاصه شو قسمی کوب
آقیشلاندی:

یوروشله طوفان کهی خاقانلاری یشرتهن،
بو موسقایی بر زمان تک آئده اویاتان،
عرب سلفلتینی بر حملهده یوزندهن آتان،
او نسور اوغوللارینک مقدس کیمسیدن!

شرف اسنده 7 یشار تورکستانلی بر بالا بابام طوجی
بن آجیم دیگن بر شعر اوقودی. بو عسکری بر شعر بولغانی
اوجون بو بالا سالوندا عسکرجه سلام یردی و شوندا آقیشلار
یدی که، ایکی دغه سولهیدی.

معمر و خیری خانلار داوینهک بار و دیریم جان، نه شو.
له لرینی باشقا فیز و ایر کهک بالالار بلن تپتیش تورکستانک
ملی اویونینی اویادیلار. اویار ایگن تورکستانجه کینکین ایدیلر.
قاندای آقیشلانغان ایگنلکلهرینی تپت اوتوروش آرتقچادر. چونکه
شرف قیلماق اوجون سوز لازم.

ملی شعرلر، داستانلار، قیزیشیقلاقلار بولدی. خلاصه او جمه
کونی بر لیکیمز تورکستانلی یوردداشلاریکه و مهمالارغا بر نور
کشان کونی باشاندی. — کیلکه ندر کیتور ایگن:

— شوندا تورکستان حیایی یاقیدا یه کورمهک ایسته یمز
دیمه که ایدیلر.
او کون اوجون مخصوص بر دیوار غازیقاسی چیقاریلیدی.
بو دیوار غازیقاسی باشدان باشا تورکستان نورموشیکه عاتده.
کیچمسی خصوصی اویولر تشوله لر تپتیلدی. کیچمسی
کیچ وقت نارقالدق.

خبرلر بولیمی:

تورکیه ده

ایزمیر فلاکتی — تورکیه تک استابولدهن کین اینکچی کهت
شهری بولغان «ایزمیر» اوقوبورک سوک آنا (هفته) سیده بیوک
فلاکتلر که اوجره دی. کولدرجه توخاماسدان یاققان باغسور و
بوران کوب اوی و دو کالدری یوزوب بر قانچا کور و کلدری آغدا.
رب یویاردی. شهرک بوئون ایشلدری توختاب قالدی. اولکدهن اسلا
نلارنک سانی یوزنی آشادر. مادی ضرر و زبان ایسه یوز میگلدرجه
لیرا (سوم) در. — «هلاک! امر جمینی» (قیزیل آی اویوشمسی)
بوئون فلاکتلر که شفت قویلی اوزانماقداد. ایزمیرک بایار
ری هم مادی یاردمده بولماقدالار. آینوقسا خانولار قینتلی و
سالرینی ساتوب کوچمه ده قالغان کوده کلدری شفت قوجاقلارینما
آلاق سورتیله یاردم قیلساقدالار.

ایزمیرلی فلاکتزده قارداشلاریمزغا بیان نغریه قیلب اضطراب
وہ املدریکه جاندان قوشیلارمز.
جمهوریت بایرامی — تورکیه ده جمهوریت اعلان قیلانبا 7

یل نولوب 8 نچی یللا قدام باندی. بو مناسبله تورکجهک عدر نامیندا 29 اوقتور کونی کهته وه طنطلی بایرام بولوب اوندی. بونون اولهه، بوزلهه ملی تورک بایراغی ابله یسه تیلدهه.

قریم ده

(قریم تورکلهه تورک استانبولدهه کی ملی ملتلهه رندهن آلمان خیرلرهه)
I. بوزندهن کیلکه تلهه تورک سوبلهه تورکه قاراغاندا، قریمک تاغ وه جنوب نامالاریندا آچلیق باشلانیشور. قریم اهالیسی آیلاردایری لات (گوشت)، یاغ، شه کدر وه باشقا آذوقه آوقاتی کورمه پلدر. کن بولدی. جنوبی قریمده شه کمهک (مان) قیلمی بار. هویاتوریا شهرده بر بوت اون 27 سوم وه بر قادی یاغ 7 سومدر. شهرلرده قارون وه قازبورلارین وه آرقا آوقاغا تیرکلیب وه دولت مده توروب آلاملار.

II. قریم تورکلهه رندهن 1929 یلدهه نیری 31000 چه کشی سور کون اینلکه تلهه. انقلابدان بوزون قریمده تورک نعللهه نیری قریمدهن جقارماقدادر لار. تورک نعللهه کینی قاپول اینکن سیالیلاری 9.8 آی قاماغاندان سوک قریمدهن خارجا عهیدوب بو بارماقدادر. سوک وقللهه هویاتوریا، فهئودوسیا وه جنوبی قریمدهن قریملی نورکلهه نری تودد تودهه حالدا شمالی اورال، آرخانگه لیسک، قور نلاس، سالوفکی وه کم کم کینی ساووق بیرلرکه سورکون قیلند. قدارلار. اوتامالارک ساووقلیغا هم آچلیغا جیدی آلمان قریم تورکلهه نری بالاجاغانلاری بلدن قیریلماقدادر. سورکون اینلکه تلهه قریمدهن آذغه بولسا هم آذیق آوقات بواریغا رخصت بیرمه پلدرلهه.

III. بوزندهن آلمان خیرلرکه قاراغاندا، قریم ملتجهه رندهن بکر سدقی، اودا باش، حکیم مسلم، عابدی ذکالی، بغوب کرچی

تقیس بر بچهه نری بولشه ویکلدر نامانیدان آتلیب اولدیر یلمشلهه رند. 1905 نچی یلمی انقلاب حرکیتکه کوب یاقیندان قاتناشقان قریمک کهته سوداگرلره رندهن جعفر آلاب سیر یادهه آچقدان اولمشور.

IV. قریمللهه نری اوز آلاما بورتندن عهیدوب، آذغه یزگه اینکه بولمالارنی «موشومزور» (کولاک) صغی دیب عیلهه، سیاسی اینللهه بلدن هیچ علاقسی بولماغانلارنی ملتچیلک وکاهی، بلدن قارالاب، خاتون وه بالاجاغانلارین دا روسیهک جیت ساووق بیرلرکه سورکون قیلماقدادر بولمان ساویت حکومتی، شو قریمکه یهودی مهاجرلره نیری کیشریب مسلمان مسجد وه مدرسه لره رندهن کوچلهه آلمان وقف بیرلرک ائق یاخشلیلهه ریکه یهودی قیشلاقلاری سالماقدادر. 1905 نچی یلمی انقلاب جاضی یهودیللهه نری روس بوغروملارندن اوز اولهه ریکه یاشیریپ ساقلانغان قریم نور کلهه نیری ساویت حکومتی بوکون «آنتی سیمبیزم» بلدن عیلهه قینماقدادر.

تورکستان خیرلری

1. خاتون قیزلار فرقه وه اینللهه ده. — بولشه ویکلدر تورکستان خاتون قیزلارینی فرقه قاناریغا وه اینلکه تارنیش حقهه یاغروب چاقیروب یورهه دلدر. یاقیندا بولوب اوتکن 5 نچی اوزبیکستان فرقه قونرمسندهه عبدالسلام اوغلی دیکه ن بریسی جوده قیزیق رقم وه فاختارینی سوبلهه بریدی. عبدالسلام اوغلی؛ داشکندهه اوقرو. غندهه (دائرهندهه) ائق کوب اینچی توبلانان بر داشکندهه تراموای ادارهه سپدر. بو یرده فرقه اعضاسی بولمان اینکی که تورکستانی خاتون اینچی کورولدی، دیدر. شو عبدالسلام اوغلی یهه بر مثال سوبلهه پلدر. بو مثال حقیقآدهه

انسانی خصلهتهربوب بارادرق بر حادتهدر. تراقتور قورسبگه اپنی
اوزبیک خانونی یوباربلغان ایکنه. بولمه تراقتور قورسینی موفیت
بله نیر گنله. بولمه نیک بریسی به کی یول رابونیکه یوباریلار.
او یرده اونک پلیسی سینب کورمه سدهن قایتاروب یوباراندلار.
او یازیق خانون آلتی نابقر به کی یول رابونیکه یوباربلغان. ۶
کوره سدهه ایشکه آماغالار. بو برگه حادته ایسه. عموماً ایش
قیدیرغان تورکستان خانون قیرلاری شوندا ی معامله کورمدرله.
تورکستانده ایبهک فابریقاسی سالیبار ایکنه بولمه ویکلهر بو «فابریقا»
نیک تورکستان خانون قیرلاری اوجون ایش مکسی «بولجاغینی
یا قیروب چاقیرغان وه یازوب چیزگه نلهر ایدی. فابریقا پندی.
بولمه ویکلهر حقیقی ایشکه باشلادیلار. تورکستان ملی، غازیبا
لاری تورکستانلی خانون قیرلاریک موافقراق اورولدرکه قوبوللا
غانلارندان شکایت قیلیب یازا باشلادیلار. ایشچیله نیک ساناغینی
قیسقارتیش لازم بولغاندا پالتوز تورکستانلی خانون قیرلاریک
ایتمدن بوشابلماقدا بولغانلارینی آجیق کورمه توب یازدیلا. فیض
الله خواجه وه اکمل اقدیلر ایسه بو فابریقادا کی ایشنک تور
کستان خانون قیرلاریک ائک که ته یونوغی بولغانینی با قیروب
چاقیروب یوروشلرینی هیچ قوسادیلار.

2. بولمه ویکلهر یالقانی. قازاغستانک اون ییلقق با برامی ما.
سبنله قازاق قومونیت فرقه قومیتسی نامائیدان نارایتیلان و نهز
ینلر ده تورکستان ملی حرکتی ناریحیکه غانده توبنده کی
«حقیقت نلهر یازبلغان» (آگه کچی قازاق، ۱۲ نجی سه تار):
«... جو قای باش بولمانی حالدا تورکستان قایتالیست
سیالیلهزی... خوقد خانلمینی توزمه کچی بولدیلا وه حکومت قور-
دیلا. قوللارینا سلاح آلیب، تورکستان جمهوریتیکه قارشی
چقندیلا...»
بولمه ویک یالماجیلارنیک بوراده «خوقد خانلمی» دیب یازیب

اوتور گنلهدی، 1917 نجی ییلی ده قاهر نیک 10 نده خوقد شهرینده
توقالمانده تورکستان قورولتایی نامائیدان اعلان ایتلگن «تور
کستان مختاریتی مدد» قایتالیست سیالیلهر، ایسه تورکستانی روس
تولویزاتورلاری (مستملکه چیلهری) جه ننگه لیده ن قوتقازوب ملی
حکومت توزمه کچی بولغان تورکستان رادیققال سیالیلهریدر.
«قوللارینا سلاح آلیب تورکستان جمهوریتیکه قارشی چقندی»

دیبهکله ریکه کیلهک بولمه تورکستان سیالیله ریکه عمومی تور-
کستان، آبو قبا قهرغانه لیلر بله ن برلیکنه، کیچه چار یقولای
جلادله ری، بوکون «اقتور انقلابی نیک» ایله ری فرمغولی،
(«آوانیست») یولیپ چیققان قانخور روس عسکرلر نیک «سونکو
حاکمیتیکه قارشو خلق حقوقینی مدافعه ایتمه کچی بولغانلاریدر».
بولمه ویکله ر نیک «تورکستان جمهوریتینی» ایسه تورکستان اهل
ایسینی بونولله ی سیاسی حقوقله رده ن محروم قالدیرغان (1917
نجی ییل نو یابردا کی تورکستان ساینلر قورولتایی نیک قارارینا
باقیلین!) روس عسکری، روس عمله لری هم روس مؤزیکله
رنیک «فولویزاتورلق» (مستملکه) حاکمیتینی در. (باش مقاله ده
کیشریلگن بولمه ویک تاریخچیسینی که تورکی سا فاروقک شهادتیکه
باقیلین!)

3. ایر نظر اوغلی ایلنای ننگ یالقانی. قازاغستان اجرا قومیتسی
رئیس — دیبهک رئیس جمهور — ایر نظر اوغلی ایلنای موسقوانقا
یازغان. سیاحتده ن مقصدی ساوینت اتقایی باش حکومتیکه قازا
غستانک اون ییل ایچنده قازانان بوتوقله ریدن رابور نا پشیرماق
ایدی. ایلنای نیک سوزله ریکه حقیقی بها برمه ک اوجون، بو اویاسز
«رئیس جمهور نیک تورکستانک قازاغستان قسی اوجون ائک مهم
حسابلانغان کوچه به ییلهرنی یریله شریش حقده سویله که نله ریدن
برگه جمله سی اوستنده نوتخاب اوتوش کافیدر. ایلنای نیک سوزیکه
قاراغاندا، 1929-1930 ده سه کسان نورت مینگ اوج یوز فرق

(84340) قازاق خوجالى كوجەبە ھەم يارىم كوجەبەلىككەن
اوپر افلاشنىلىكەن ايشى».

ايلنايك بو سويلەگەنى بوتون ساويت غازىنا لارىندا ياسىلغاندىر
(خصوصاً «آگە كچى قازاق» ھەم «ساوتسكايا سىمپ» غازىنا لا
رىنگە 22-23 نچى سەنئارداكى نومرولەرنىدە).

«رئيس جمهورىك مطلقا بالغان سويلەگەننى كورسەتمەيدى
اويون «آگە كچى قازاق» 11 نچى سەنئار نومرولەرنىدە كى
باش مقالهسىگە ر قازاق جيقىش كىرەك. او مقاله دە:

«بو يىل بلان بويىچە 84 مىك (كوجەبە ۋە يارىم كوجەبە)
خوجالىقنى يىرلەشكەن كچى ايدىك. لاکىن بارچا ادارهلەرنىگ كور
سەتكەن بالقاولى ۋە پامان نظر بلەن قاراشلىق تېجەستە بو
بلان بەجەرىلمەي قالدى...» دېي يازىلغان.

دېسەك قازاقستان اجرا قومىتەسى ئاشر افكارى بولغان «آگە
كچى قازاق» غازىناسى بلان بەجەرىلمەي قالدى» دېسە، اوتتال
اجرا قومىتەلىك رئيسى ايرىنظر اوغلى ايلناي موسقواغا بارىپ «بلان
بەجەرىلمەي» دېدو.

مسئله نىك ائى قىزىق جايى شۇندە، كە ايلنايك بو پالمانى
«آگە كچى قازاق» 11 نچى سەنئار نومرولەرنىدە
اوپەلەندىن، قىزارماسدان باسپ اوتورۇيدىر.

قازاقلارنىگە:

«جالغاشان بولغان حرامزا

باشنى كورسە اولەدى.

اولمىس اويون حرامزا

جالغانمەن جورەدى»

دېگەنلەرى، مەنە شو ايلناينا ۋە «آگە كچى قازاق» اطرافىغا تويلا
نغان وجدانىي، اويانىي ھەم ايمانىي موسقواغا ساتقان «حرامزا»
لەرگە، آتالغان بولسا كىرەك.

باشقارما

تۈزۈلۈشى:

«ياش توركىستان» 11 نچى سايىدا:

(1) 2 نچى بىت، 8 نچى قاتاردا ايكى ايتقىر يازىلغان «باختىبان» ايمىس
«باختىبان» در.

(2) 15 نچى بىت، 2 نچى قاتارداكى «IV» ايمىس «VI» قولىرىدە در.

(3) 16 نچى بىت، 12 نچى قاتارداكى «27.IX» ايمىس «27. XI» در.

(4) 17 نچى بىت، 15 ۋە 21 نچى قاتارداكى «VI» سىمپە «ايمىس
«IV» سىمپە» در.

باشقارما.